

Hejna, Antonín

Archeologický výzkum hradu Vizmburka

Archaeologia historica. 1976, vol. 1, iss. [1], pp. 177-187

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139145>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Archeologický výzkum hradu Vizmburka

ANTONÍN HEJNA

Současný výzkum hradu Vizmburka, který byl ve 13. století vybudován na ostrožném návrší na levém břehu středního toku Úpy (dnes katastr obce Havlovic, o. Trutnov) je součástí výzkumu opevněných sídel přemyslovského období v Čechách. V oblasti severovýchodních Čech navazuje na dřívější výzkumy hrádku Bolkova u Libče, o. Trutnov¹ a hrádku na Bradle, k. o. Mostek u Hostinného n. L., o. Trutnov² i na výzkum lok. Zámecký vrch u Radvanic, o. Trutnov. Výsledek výzkumu má být příspěvkem ke studiu opevněných sídel doby přemyslovské v Čechách a zároveň příspěvkem k počátkům osídlení severovýchodních Čech, k procesu jejich kolonisace. Po výzkumu Bolkova, jehož založení souvisí s mocenskými zájmy Bolka I., knížete svídnického a javorského a tedy s kolonizační činností vedenou ze sousedního Slezska a po výzkumu Bradla, jehož založení a existenci je třeba vidět v souvislosti s osídlováním Olešnického újezdu a zvláště s kolonizační činností Řádu německých rytířů v tomto újezdu po roce 1240, byl vybrán zaniklý hrad Vizmburk jako mocenské středisko oblasti na střední Úpě a tzv. rtyňsko-svatoňovické kotliny, která byla a zůstala od středověku okrajovou výspou s převahou domácích kolonistů a která si svůj český charakter udržela trvale. Kolonisace této oblasti byla podle J. V. Šimáka³ vedena rodem erbu třmene, který měl starobylý domácí původ a jehož nejstarší představitele můžeme sledovat od 2. poloviny 12. století, ve směr v souvislosti s kastelánskou funkcí na hradě Kladsku i na jiných knížecích hradech českých Přemyslovců. Výzkum Vizmburka je tedy také příspěvkem ke studiu historie tohoto jinak málo známého, avšak významného rodu, jehož kořeny sahají hluboko do života českého přemyslovského státu. V době, kdy probíhala kolonisace krajiny na střední Úpě a ve rtyňsko-svatoňovické kotlině, byli nejbližšími sousedy rodu erbu třmene na horní Úpě, tj. dnešním Trutnovsku páni ze Švábenic, příslušníci starobylého rodu moravského původu⁴ a na střední Metuji, na Náchodsku, Načeratici, nazývaní podle Hrona z Náchoda (1241–1289) Hronovici,⁵ na horním toku Metuje a zčásti i na jejím dolním toku měla své mocenské zájmy církve — břevnovští benediktini, jejichž střediskem se od sklonku 12. století stala Police s přilehlým újezdem.⁶

Kolonizační nástup rodu erbu třmene do krajiny na střední Úpě a do oblasti po obou stranách Jestřebích hor je spojen s druhou a třetí generací. Mocenským střediskem rodu byla patrně Skalice, uváděná jako sídlo Sezemy. V 1. polovině 13. století zakládají jeho synové nová sídla — Rubín hrad Střemen v Teplických skalách, Bohuš Starkov a Petr, který podržel otcovské sídlo

ve Skalici, se stává nositelem kolonisace v krajině, která ležela na střední Úpě a na jižní straně Jestřebích hor. Tehdy, nejdříve snad kolem roku 1200 a v průběhu 1. poloviny 13. věku, se začíná posunovat hranice starého slovanského osídlení směrem k severu.

Synové Petra ze Skalice pokračují v kolonizační činnosti svého otce a zakládají v krajině na střední Úpě nová sídla – mocenská střediska – Sezema Červenou Horu (1279–1291) a Tas Vizmburk (1279–1304).⁷ Oba hrady byly založeny v krajině již zčásti osídlené jako sídla zakladatelů a mocenská střediska pozemkových držav. Zatímco v krajinách na horním Labi a na horní Úpě překryla první vrstvu domácí kolonisace od poloviny 13. století postupně silnější vrstva kolonisace německé, pronikající do Čech převážně ze Slezska, vtiskla domácí kolonisace, prováděná rodem erbu třmene, trvalou pečeť sídlištnímu a kulturnímu vývoji v převážné části zmíněné oblasti.

Doba založení hradu Vizmburka, i když přesné datum neznáme, spadá do citlivého období mladší fáze přemyslovských Čech, kdy dožívala kultura a civilizace doby hradištní uprostřed zformované feudální společenské struktury vrcholného středověku, jejímž výrazem byl v kulturní a umělecké oblasti nástup gotického slohu, prosazující se vedle přežívajícího slohu románského. Byla to doba výrazných kvalitativních změn v hospodářském i společenském vývoji přemyslovského státu, projevujících se zvýšenou kolonizační aktivitou, rozvojem řemeslné výroby a těžby kovů, na druhé straně pak feudální společenskou diferencovaností a rozdrobeností, růstem moci velmožských rodů a jejich představitelů na úkor moci panovnické. Výrazem toho bylo i zakládání hradů jako sídel šlechty, což bylo dříve výsadou panovníka. Vizmburk patří dobou svého založení ke starším šlechtickým hradům v Čechách.

Založení hradu je spojeno s osobou prvního známého držitele, Tasa z Vizmburka. Jeho jméno uvádí Dalimilova kronika k létům po roce 1278, po bitvě na Moravském poli.⁸ Z Dalimilovy zprávy vyplývá, že hrad již v této době stál a že jeho majitel byl spolu s jinými českými pány v čele odboje proti Braniborům. Další zprávy z doby vlády Václava II. mluví o Tasovi jako místodržiteli Krakovska, Kujavska a Pomořan.⁹ Nakonec se setkáváme s jménem Tasa z Vizmburka v tzv. Zbraslavské kronice.¹⁰ Tas, komoří krále Václava II. se dostal do sporu s jistým Janem Vlkem, který vlastnil pozemky v blízkosti hradu snad v údolí Úpy. Mocnější Tas se zmocnil majetku Vlkova a ten po marných pokusech dovolat se práva, zavraždil Tasa v průvodu králově v roce 1304 u kostela sv. Klimenta v Praze. Po smrti Tasově se ujal hradu i panství jeho syn Jaroš, který však již v roce 1309 Vizmburk i se zbožím prodal a usadil se v Horním Vizňově na Broumovsku.¹¹ Tím končí první údobí existence hradu Vizmburka, údobí rodu, který hrad založil, údobí, v němž dostal Vizmburk svoji základní stavební podobu.

O stavební podobě hradu není žádných písemných zpráv ani jiných dokladů. Ze zachované situace v terénu, která byla v minulém století porušena založením tzv. panské cesty, můžeme vyčíst základní dispozici hradního areálu. Vlastní hrad dokládá kuželovitý pahorek s temenem mísovitě zahloubeným, na jehož úpatí probíhá zřetelný ohoz, vymezený na vnější straně hradbou, dnes téměř neznatelnou.

Směrem k severu se rozkládalo předhradí, oddělené od vnitřního hradu příkopem a mohutným valem a na vnější straně, odkud byl nejsnazší přístup, opevněné rovněž vysokým tělesem valu, před nímž probíhal hluboký příkop, chráněný ještě předsunutým valem.

Podle A. Sedláčka je možno ještě před předhradím vidět v silně zvlněném terénu zbytky hospodářského dvora. Do výčtu těchto pozůstatků patří i stopy

starých cest, z nichž jedna stoupá od údolí Úpy po východním svahu ostrožny směrem ke hradu a pokračuje dál od předhradí směrem ke Rtyni, druhá směřuje od hradu po svahu jihozápadním směrem do Havlovic a k Úpici.

Z této situace vyšel zjišťovací výzkum zahájený v srpnu 1972. Na severozápadním okraji temene pahorku vnitřního hradu byla doposud patrná kruhová prohlubeň, vyplněná sutí a zarostlá křovím, původně mnohem hlubší, zvaná v ústním podání „hladomorna“, která byla zřejmým pozůstatkem věže.

Věž, stavební dominanta hradu, byla válcová, budovaná z kvádrů bílého pískovce. Vnitřní průměr ve spodní partii byl 2,5 m a síla zdiva v téže úrovni byla 4 m. Zdivo věže se směrem vzhůru zužovalo na vnitřní straně ústupky v jednotlivých podlažích. Podle zachyceného průměru spodní části věže, který činil 10,5 m, lze předpokládat, že výška věže dosahovala cca 25–30 m. Výzkum zachytil pouze spodní část stavby a zachytil rovněž bloky jejího zdiva v destrukci. Dosud nebyla vybrána suť z vnitřní prostory až na dno. Lze předpokládat, že její hloubka bude 6–8 m. Věž náleží původní stavbě hradu a představuje obrannou složku v jeho stavebním komplexu. Destrukce mohutné válcové věže pokryla silnou vrstvou větší část plochy vnitřního hradu včetně zbytků jeho původních objektů.

K původní výstavbě hradu náleží i západní objekt, situovaný při obvodu, dosud odkrytý jen na své jižní polovině, který pravděpodobně navazoval přímo na jižní stranu věže. I tento objekt byl budován technikou tzv. litého zdiva z kvádrů bílého pískovce. Jeho vnější obvodové zdivo mělo šířku 2,5 m a vnitřní zdivo, obrácené do nádvoří, bylo široké jen 1 m. Výzkum této stavby poprvé ukázal, že objekty zaniklého hradu zůstaly uchovány v nečekaně zachovaných reliktech. Zůstala tu zachována dvě podlaží. Na severní straně objektu bylo odhaleno zdivo 1. patra a celé přízemí. Ve zdivu zůstala lůžka po trámech mezi patrem a přízemím, z nádvoří byla přízemní místnost přístupná portálem a místnost v patře byla osvětlena dvěma okenními otvory, které mohly být i vstupními otvory na případný pavlačový ochoz. Jižně od portálu bylo zjištěno šterbinové okénko se špaletou dovnitř široce otevřenou, které osvětlovalo prostor v jižní části objektu. Tuto část vyplňovala ve spodní úrovni polosklepní místnost zaklenutá valenou klenbou, s režnými neomítnutými stěnami, přístupná dobře zachovaným portálem s lomeným obloukem, odhaleným na jižním konci nádvorní fronty západní stavby. Objekt byl na jižní straně ukončen zkosením. Tomu odpovídal i půdorys spodní zachované místnosti (š. 3 m, dl. 6 m, v. 2,2 m) i místnosti ve druhém podlaží, jejíž délka byla 6 m a šířka 3,5 m. Západní objekt byl dosud odkryt jen zčásti. Prokazatelně náleží k původní výstavbě hradu. Lze předpokládat, že měl původně další podlaží (2. patro), které se zřítilo v době demolice hradu. Zbylé pozůstatky překryla mocná destrukční vrstva zdiva věže. Objekt zanikl požárem, jehož stopy zůstaly uchovány na zdivu i ve výplni jednotlivých prostor. Zaklenutá spodní místnost pod jižní částí objektu zůstala zachována v intaktním stavu. Ačkoliv vyšší podlaží tohoto objektu sloužila nepochybně k obývání, lze vyslovit názor, že objekt plnil ve stavebním komplexu funkci správní budovy – purkrabství. Z původního vybavení, kdy hrad byl majetkem rodu erbu třmene, zůstaly nálezy kachlů, včetně komorových kachlů, zdobených motivem heraldické orlice, úlomky starší hrubé středověké keramiky, zvláště masivní zásobní nádoby a pravděpodobně i některé zámky z dveřních závěrů.

Na jižním obvodu areálu vnitřního hradu byl výzkumem zachycen a odhalen objekt, jehož existence nebyla rovněž předpokládána. První zkušební výzkum v roce 1972 zachytil tu vnitřní stěnu vnější obvodové zdi a v ní vsazené dvě konzoly, které bezpečně dokazovaly existenci objektu s prostorou náročně

Obr. 1. Vizmburk – jižní síň s konzolami, celkový pohled od východu. Foto K. Vlček.

zaklenutou žebrovou klenbou na konzolách. Postupně pak byla odkryta pod mocnou vrstvou destrukce prostorná síň s nepravidelným půdorysem, orientovaná od východu k západu, dlouhá 10,5 m, široká na východní straně 6 m a na západní straně se zkosenou stěnou, 3,5 m.

Jižní objekt náleží rovněž k původní výstavbě hradu. Od západního objektu je alespoň v úrovni druhého podlaží oddělen výraznou mezerou širokou 2 m, na jejímž místě je třeba předpokládat v úrovni přízemí spojovací zeď s brankou, na východní straně navazuje objekt styčnou zdí bezprostředně na sousední východní objekt, s nímž tvoří vlastně stavební celek. V architektonickém komplexu hradu představuje jižní objekt s jedinou síňovou prostorou výjimečnou stavbu, architektonicky náročně vybavenou, jejíž funkce nebyla zřejmě obytná, ale reprezentativní. Stěny síně byly omítnuty a s výjimkou severní stěny, obrácené do nádvoří, byly bez okenních otvorů. Pouze severní stěna síně byla prolomena v plné šíři třemi arkádovými okny, mezi nimiž byl asymetricky usazen dveřní otvor, vedoucí patrně na ochoz nebo balkon. Podlaha síně byla vyložena pískovcovými deskami nepravidelných tvarů. Klenba byla žebrová, o dvou polích, se zdobenými svorníky na vrcholu. Konzoly usazené poměrně nízko nad podlahou měly odlišnou výzdobu, všechny však dokládají vysokou úroveň kamenické práce i uměleckou náročnost architektonického celku. Všechny články včetně ostění dveřních otvorů a oken byly tesány z červeného pískovce, jehož barva kontrastovala s bílou barvou kamenných kvádrů nebo s bílou barvou omítky.

Nad síní s konzolami byla původně plochostropá místnost s otopným zaří-

Obr. 2. Vizmburk – jižní síň s konzolami, západní část od východu. Foto K. Višek.

zením. Pod síní s konzolami byla objevena v polosuterénní úrovni rozlehlá síň s rezným zdivem, valeně zaklenutá, jejíž půdorys odpovídá rozsahem síni horní a jejíž výška dosahuje cca 6 m. Tato místnost, jejíž funkce nebyla zřejmě obytná, byla svou podlahou zahloubena 2 m pod úroveň skalního podloží, byla osvětlena a větrána třemi okénky, proraženými severní zdi šikmo vzhůru do nádvoří a byla přístupná směrem z nádvoří lomeným portálkem, uloženým úrovní prahu hluboko pod terén. Přístup k němu byl patrně po schodech v jihovýchodní části nádvoří. Suterénní síň pod jižním objektem byla propojena portálkem do podobné prostory pod jižní částí sousedního paláce.

Palác situovaný rovněž při obvodu hradního areálu a zabírající jeho plochu na jihovýchodní straně, byl největší stavbou v hradním komplexu. Jeho základní obrys byl dosud patrný ve zvlněném terénu pod lesní půdou. Jižním úsekem své západní obvodové zdi navazoval bezprostředně na jižní objekt v plně jeho šíři. Vnější rozsah paláce činil 21×12 m, vnitřní rozměr byl 16×8 m. Tato základní plocha byla rozdělena dvěma příčkami ve tři prostory. Zdivo bylo budováno z bílého pískovce litou konstrukční technikou. Vnější zdivo bylo silné 2,5 m, vnitřní zdivo dosahuje síly 1,3–1,5 m. Výzkumem bylo zjištěno, že jižní a střední místnost paláce měly ve druhém podlaží valenou, případně žebrovou klenbu, severní místnost byla plochostropá. I v paláci, podobně jako v západním a jižním objektu, zůstalo zachováno zdivo až do výše druhého podlaží.

Až dosud byla odkryta jižní místnost paláce, prostora s nepravidelným lichoběžníkovým půdorysem, zaklenutá valenou klenbou, propojená dveřmi se

Obr. 3. Vizmburk – síň pod střední částí paláce od východu. Foto K. Vlček.

střední místností. Nad touto místností bylo další, patrně klenuté podlaží. Pod ní byla, jak bylo již uvedeno, valeně zaklenutá polosuterénní síň. Sousední střední místnost paláce byla dosud odkryta jen zčásti. Její půdorys je čtyřboký, ne zcela pravidelný, zdivo nemá stopy omítky. Místnost původně zaklenutá žebrovou klenbou, byla propojena s jižní místností a směrem do nádvoří byla její stěna prolomena dveřním nebo okenním otvorem, k němuž vedly z úrovně podlahy tři kamenné schody. Ve výplni zavalené místnosti bylo nalezeno mnoho architektonických fragmentů z červeného pískovce, z nichž některé patří žebrové klenbě této místnosti, včetně zdobeného svorníku, jiné však zřejmě náležely vybavení místnosti ve 2. patře. Právě tyto články, vesměs půlválcové konzoly a přípory, části ostění, patky a hlavice sloupů, se liší od všech článků nalezených dosud v jižním a východním objektu a dovolují vyslovit předpoklad, že místnost ve 2. patře nad střední částí paláce sloužila nejspíše jako hradní kaple. Její architektonické vybavení bylo oproti jiným prostorám bohatší a náročnější, zároveň však konservativnější, s rysy slohu tzv. doby přechodní, tj. s přežívajícími prvky slohu románského. Právě z tohoto místa pochází nález lahvovité nádoby se znaky pozdní doby hradištní. Pod střední místností paláce zůstala zachována polosuterénní síň zaklenutá valenou klenbou, přístupná jako spodní síň pod jižním objektem zvláštním portálkem z nádvoří a vnitřním portálkem spojená s podobnou síní pod jižní částí paláce.

Severní část paláce zaujímaly ve všech třech podlažích (přízemí, 1. a 2. patro) plochostropé místnosti o rozměrech 7×8 m. Přízemní místnost byla z nádvoří přístupná portálem a osvětlená oknem, místnost v 1. patře byla osvětlena

Obr. 4. Vizmburk – východní objekt – palác, severní část od JZ. Foto K. Viček.

sduženými okny s náročně provedeným ostěním. Tato část paláce byla nejvíc zasažena požárem.

Nejstarším, nejpůvodnějším a nejucelenějším nálezem z doby, kdy Vizmburk byl sídlem Tasovým a Jarošovům, je sama architektura hradu. Byla dosud odhalena jen zčásti a je kromě věže doložena třemi objekty – západním, jižním a východním, odlišnými rozsahem, architektonickým vybavením i funkcí. Je jim však společný základní charakter výstavby a jemu odpovídající vcelku jednotný charakter článků po stránce slohové, odpovídající 2. polovině 13. věku, vysoká úroveň kamenicko-uměleckořemeslné práce a překvapující stav zachovalosti dvou podlaží objevených prostor.

Po krátkém období, kdy držel hrad Milota z Pnětluk, jak se domnívá A. Sedláček, dostal se Vizmburk se svým pozemkovým příslušenstvím do majetku Arnošta z Hostyně, purkrabího na královském hradě Kladsku, který držel hrad asi od roku 1326 do roku 1330. Tehdy vyměnil Arnošt Vizmburk za panství pardubické a novými majiteli panství a hradu Vizmburka se stali páni z Dubé, v jejichž držení zůstal hrad až do svého zániku. Z listiny Karla IV. z roku 1357 vyplývá, že směnu s Arnoštem uzavřeli Crh z Dubé a Haiman z Náchoda, synové Půty z Dubé.¹² Hynek-Haiman je uváděn od roku 1325 jako majitel Náchoda, Crh se stal od roku 1330 majitelem Vizmburka a třetí z bratrů, Hynek Hlaváč, měl své sídlo ve Skalici. Po smrti Crhově v roce 1347 se ujali otcovského dědictví Hynek a Hynáček-Jindřich, kteří vládli na Vizmburku do let 1400–1401.¹³ Dalším držitelem hradu se stal Hynáčekův syn Jan, který vládl do roku 1420. Památkou na něho je náhrobní deska uchovaná dosud

v kostele v Zálesích. Posledním držitelem hradu se stal Janův syn Jiřík. Byl věrným stoupencem husitské revoluce na českém severovýchodě a jedním z jejich čelných představitelů.¹⁴

Rod pánů z Dubé, dědic moci rodu erbu třmene, vtiskl Vizmburku, jeho nejbližšímu zázemí i celému panství svoji pečeť nejvýrazněji. Ačkoliv Vizmburk zůstal až do doby svého zániku po celou dobu vlády pánů z Dubé sídlem a přirozeným centrem moci na panství, dostal se nepochybně do užšího vztahu k sousednímu panství náchodskému, pokud ovšem bylo v majetku téhož rodu. Doba moci a vlády pánů z Dubé na Vizmburku vtiskla svoji pečeť především životu na hradě. Odhalené stavební pozůstatky jsou sice vesměs součástí původního hradu, ale dnes máme již řadu dokladů mladších stavebních úprav, podnikaných na Vizmburku v průběhu 14. a na počátku 15. věku. Jak se zdá, týkaly se tyto úpravy vesměs vyšších partií staveb, zvláště paláce, v jehož sutinách jsou nalézány četné gotické cihly. Již dříve však byly na zaniklém hradě nalézány architektonické články se znaky vrcholné a pozdní gotiky.

Více dokladů o pozdějších investicích do vybavení hradních prostor nám poskytují nálezy kachlů mísovitých i komorových, reliefně zdobených, které pocházejí jednak z jižního objektu, jednak z paláce. Obojí patří do 14. a 15. věku. O vlastním životě vypovídají více nálezy běžných předmětů – nádob hliněných a skleněných, hliněných kahanů, železných nástrojů a nářadí, součástí domovního vybavení, součástí oděvů a postrojů z bronzu i železa. Bronzová kování z nábytku, ozdobné předměty a šperky, dámské potřeby k ruční práci i ke šlechtění, stejně jako nálezy loveckého a vojenského charakteru doplňují dnes již dosti bohatou kolekci předmětů. Zvláštní skupinu mezi nimi tvoří bohatý soubor stříbrných mincí – grošů a parvů domácí i cizí ražby v počtu 25 kusů.

Dosud nejbohatším nalezištěm na Vizmburku byl západní objekt, jeho jižní část. Ve vrstvách ležících na klenbě spodní síně bylo možno nejen vyčíst proces zániku objektu požárem a propadání jednotlivých podlaží, ale bylo v nich nalezeno mnoho úlomků užitkových nádob, jež vesměs můžeme datovat před polovinu 15. století. Početně je zastoupena světlá keramika červeně malovaná, vzácněji se objevuje i tzv. loštická keramika. Vybavení domu dokládají *zámk*y, klíč, části dveřních závěrů, železné *předměty* jsou zastoupeny kladívkem, sekerou a nebozezem i fragmentem zvonce, stolní náčiní je doloženo zdobenými střenkami nožů, součástí oděvů představují bronzové i železné přezky a ozdobná kování opasků; byly nalezeny četné doklady kování nábytku a drobných skříněk, dámský inventář je zastoupen náprstkem, soupřavou k pěstění, ozdobnou přezkou, náhrdelníkem z bronzových rourek a skleněným korálem, lovecké a vojenské vybavení obyvatel hradu dokládají fragmenty nožů, hroty šípů, ostruhy, třmen, přezky z postrojů, podkovy a části udidel.

V jižním objektu byly v nálezech nejvíce zastoupeny úlomky komorových, reliefně zdobených kachlů. Početně byla zastoupena keramika – nádoby i kachle – v destrukční výplni v jižní a střední místnosti východního objektu.

Husitské období znamenalo pro Vizmburk i jeho zboží, stejně jako pro celou oblast severovýchodních Čech, vojenské konfrontace se Slezany a jejich důsledky. Zvláště v roce 1421 a 1425 byl kraj Slezany těžce napaden. V roce 1427 podnikli husité z východních Čech odvetnou výpravu do Slezska a její vítězný průběh byl počátkem dalších „spanilých jízd“ do Slezska i Lužice.¹⁵ Výchozími body a opěrnými místy těchto trestných akcí se staly a trvaly i po bitvě u Lipan hrady Náchod, Vizmburk, Skály, Adršbach a Žacléř. Na naléhání Slezanů byly tyto hrady kromě Náchoda vyplaceny jejich majitelům a v roce 1447 rozbořeny slezskými vojáky.¹⁶

Zbrojný charakter života na Vizmburku v posledním období jeho existence dokládají nálezy „lidových“ zbraní doby husitské, vidle a cep.

Jak ukázal výzkum, zanikl hrad nejprve požárem a po něm demolicí objektů, zvláště mohutné válcové věže. Lze předpokládat, že spolu se sídlem zaniklo předhradí i další hospodářské a řemeslnické příslušenství. Vizmburské zboží trvalo však jako samostatný hospodářský celek až do let 1516–1518, kdy se kupní smlouvou uzavřenou mezi Petrem z Adrsbachu a z Dubé a Janem z Janovic dostalo do rámce náchodského panství.

Výzkum hradu Vizmburka v současném stadiu nedovoluje ještě vyslovovat konečné závěry a provádět hodnocení odkrývané architektury i nálezů hradního inventáře. Proto je tato zpráva spíše jen popisem výsledků dosavadní práce a pokusem o jejich zasazení do historických souvislostí podle zpráv a údajů, jež poskytují psané prameny. Již dnes však můžeme odpovědně říci, že výzkum svými výsledky splní a snad i předčí své poslání, že poskytne cenný pohled do minulosti kraje i do života naší země v důležitém období mezi koncem doby přemyslovské a dobou vlády Jiřího z Poděbrad.

Poznámky

- 1 A. Hejna, Soubor nálezů z hrádku Bolkova v severovýchodních Čechách, PA LIII 1962, 455–473.
- 2 A. Hejna, Bradlo u Hostinného n. L. — Příspěvek k výzkumu opevněných sídel v severovýchodních Čechách, PA LXV 1974, 365–418.
- 3 J. V. Šimák, Středověká kolonisace v zemích českých, ČD I 5, 890 n. Týž, Historický vývoj Čech severovýchodních od XV. věku, Č. Skalice 1932.
- 4 J. V. Šimák, Středověká kolonisace, 879 n.
- 5 J. V. Šimák, Středověká kolonisace, 899 n.
- 6 J. V. Šimák, Středověká kolonisace, 893 n.
- 7 J. V. Šimák, Historický vývoj, 23 n.
- 8 FRB III, 197 (Dalimil).
- 9 ČD II 1, 450, 510, 574, 620 (J. Šusta).
- 10 FRB IV, 87 (ed. J. Emler, Praha 1884).
- 11 A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého V, 35.
- 12 Reg. VI 2, 643, str. 359.
- 13 Lib. conf. VII, 140 (příklad Boušín). ČD I 5, 892.
- 14 ČD III 1, 157; III 2, 55 (R. Urbánek).
- 15 F. Palacký, Dějiny národu českého, Praha 1921, str. 543, 576, 610, 619, 620.
- 16 F. Palacký, op. cit. 770. ČD III 2, 159.

Zusammenfassung

Burg Vizmburk und ihre archäologische Erforschung

Von 17 Jahren kam es, eher durch Zufall, zu der ersten archäologischen Erkundung in Nordostböhmen, in der Gegend zwischen dem Oberlauf der Elbe und dem Metujefluß. Man untersuchte die vom Zerfall bedrohte Burg Bolkov bei Libeč, Bezirk Trutnov (Trautenau), die im 13. Jahrhundert von Bolek I. dem Kriegerischen, Fürsten von Schweidnitz, zum Schutz des von Böhmen über den Libauer Sattel nach Schlesien führenden Wegs und seiner Besitzungen und Machtinteressen auf der böhmischen Seite der Grenze gegründet wurde. Vor neun Jahren erkundete man eine unbekanntere Burg bei Hostinné n. L., aus der sich zwar nicht die vorausgesetzte Burg des Fürsten Soběslav aus dem ersten Drittel des 12. Jahrhunderts, aber der nicht minder wichtige und längst untergegangene Sitz des Deutschen Ritterordens entpuppte, der die Interessen der Ordens im Bezirk Olešnice in der zweiten Hälfte des 13. und zu Beginn des 14. Jahrhunderts zu wahren hatte.

Die Untersuchung der Burg Vizmburk, eines untergegangenen Sitzes am Mittellauf

des Úpaflusses, gehört zu den eingangs erwähnten Forschungen und ist zugleich ein Bestandteil der Forschungsaufgabe, die sich auf befestigte Sitze aus der Přemyslidenzeit bezieht. Die Burg wurde nämlich im 13. Jahrhundert, am ehesten unter Přemysl Otakar II., gegründet und ihr erster Besitzer, vielleicht auch Bauherr und Gründer, war Tas aus dem alten Geschlecht, das das Zeichen des Steigbügels im Wappen führte. Dieser Tas stand mit anderen Edelleuten an der Spitze des Widerstandes gegen die Brandenburger, bekleidete unter Václav II. hohe Ämter, zuerst als Verwalter der Kreise Kraków, Kujav und Pomorí, später als Kämmerer am Prager Königshof. In dieser Funktion wurde er im Jahr 1304 vom Junker Jan Vlk ermordet, dem er Grund und Boden genommen hatte. Seit den dreißiger Jahren des 14. Jahrhunderts war die Burg bis zu ihrem Untergang im Jahr 1447 Eigentum der Herren von Dubé. Damals brannten nämlich die Schlesier, seit langen Rivalen und Feinde der ostböhmischen Hussiten, die Burg nieder und zerstörten sie, angeblich deshalb, weil ihnen von hier und anderen Burgen an der böhmisch-schlesischen Grenze ununterbrochen Gefahr drohe.

Die Untersuchung sollte diesen befestigten Sitz freilegen und rekonstruieren, der bekannten Daten zufolge zu den älteren böhmischen Burgen gehörte und dank seinen jähen und endgültigen Untergang in der Mitte des 15. Jahrhunderts zu einem interessanten Objekt archäologischer Forschungen wurde, die sich mit der Zeit zwischen dem Ende der Přemyslidenherrschaft und dem Ende der Hussitenrevolution befassen. Überdies lag dieser Sitz in einer Landschaft, die von der deutschen Kolonisationswelle im 13. Jahrhundert nicht wesentlich ergriffen worden war und ihren tschechischen Charakter dauernd behalten hatte.

Das Areal der untergegangenen Burg schien klein zu sein; der Durchmesser des kreisförmigen Burgscheitels maß nur 35 m und gering war auch der Umfang des Vorburggeländes. Man erwartete deshalb eine dementsprechend einfache Architektur und Baudisposition des Sitzes zu entdecken, die den ursprünglichen Kern aus dem 13. Jahrhundert gewahrt hat. Die Grabungen enthüllten dann seit dem Jahr 1972 tatsächlich Bauten aus dem 13. Jahrhundert, die aber keineswegs dieser Erwartung entsprachen. Es zeigte sich nämlich, daß der ca. 8–10 m hohe, bewaldete Burghügel die ursprüngliche Burg bis zum Niveau der Decke oder Wölbung des ersten Stockwerks verbirgt. Bisher wurde das Innere eines rundgebauten Turmes von 10,5 m Durchmesser teilweise freigelegt, dessen Mauerwerk 4 m stark war, dann der Südteil des Westobjektes in einer Länge von 9 m, dessen Erdgeschoß 6 m unter der heutigen Oberfläche lag, das erste Stockwerk, ein Teil des Erdgeschosses und unter dem ganzen Südteil des Baus ein im Halbkellergeschoß liegender 6×3 m großer Saal, der mit seinem Tonnengewölbe in der ursprünglichen Form erhalten war. Auf der Südseite der Burg enthüllte man einen O–W orientierten, 10,5 m langen, an der Ostseite 6 m und an der Westseite 3,5 m breiten Saal mit einem von Konsolen getragenen Rippengewölbe. Die Konsolen blieben im Umfangmauerwerk als seltene Belege einer künstlerischen Steinarbeit aus der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts erhalten. Unter diesem Saal lag ein 6 m hoher überwölbter Raum in der ursprünglichen Gestalt.

Gegenwärtig wird der Palast an der Ostseite der Burg untersucht, ein Bau, dessen Innenfläche 8×16 m mißt und durch zwei Querwände in drei Räume geteilt war. Auch hier wurde unter der heutigen Oberfläche ein erstes Stockwerk bzw. Hoherdgeschoß und unter ihm, im mittleren und südlichen Teil, ein überwölbter Raum freigelegt. Zahlreiche architektonische Bauglieder, die in der Verschüttung des mittleren Palastteils gefunden wurden, sprechen mit ihrem spätromanischen Habitus für die Existenz einer Kapelle, die man im zweiten Stockwerk des Palastes voraussetzen kann.

Schon heute, nach sechs Forschungsmonaten, kann man sagen, daß Vizmburk ein wichtiges Baudenkmal aus des späten Přemyslidenzeit und der seltene Beleg einer frühgotischen Burgarchitektur ist. Die unter mächtigen Schuttschichten erhalten gebliebenen Reste dieser Architektur sind Aufmerksamkeit der Fachleute und zahlreichen Besucher der Grabungsstätte. Besonders wertvoll ist dann das reiche keramische Fundensemble mit Gefäßen und Kacheln, das Inventar der metallischen und vor allem eisernen Gegenständen, in dem Geräte, Militaria, Hauseinrichtungsgegenstände, Bestandteile von Kleidungsstücken und Geschirren, an Wertgegenständen Schmuckstücke und Münzen vertreten sind. Die Funde reichen von der Gründung bis zum Ende des Sitzes und bieten wertvolle Einblicke in des Leben Nordostböhmens vom Ausgang der Burgwallzeit bis in das späte Mittelalter.

Diskuse

Dr. HOŠŠO

Mám připomínku k dr. Hejnovi. Výsledky výzkumu hradu Vizmburku jsou překvapivé. Na Slovensku pozorujeme všeobecné chátrání hradů. Je to vyvoláno zvýšenou agresivitou atmosféry, kde jsou hrady blízko průmyslových center, potom i návštěvností turistů. Máme obce, kde hrad se kope nekvalifikovanými silami, dělá se to neodborně. Takových příkladů je celá řada. Na Slovensku tato otázka není dořešena.

Dr. HEJNA

Závažným problémem je konzervace archeologického výzkumu odkrytých památek. Nejde jen o to odkrýt architekturu, ale co dál s ní, a všechny problémy, které s touto památkou souvisejí. Důležité je, zda památka má hodnoty kulturně-historické a umělecké a které přesahují hranice regionu. Krajské středisko státní památkové péče zadá projekt Státnímu ústavu pro rekonstrukci měst a definitivní úpravu odkrytého objektu. Myslím; že by bylo nezodpovědné, abychom se pouštěli do takové práce, že by to nebylo zaručeno a způsobíme zkázu toho objektu, když se o to nikdo nepostaral.

Dr. PÍŠA

Dovolte mi jednu poznámku. Archeologická práce, ať jde o zkoumání sídliště nebo architektury může přispět k preciznímu datování a zlepšit dosavadní interpretaci řady problémů z počátků dějin českého státu. Je nutné archeologické výzkumy finančně a personálně podporovat nejen v ústavech akademie, ale hlavně v muzejích i ve střediscích památkové péče. Prosím, aby to bylo zdůrazněno v rezoluci, že to není přání formální, ale že vychází z potřeb vědy.

